

О. Ю. Дудченко

*аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ПИТАННЯ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІВ З АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАД

У статті досліджуються проблеми пов'язані з закінченням строку перебування суддів на адміністративних посадах. Розглядаються підстави та порядок звільнення суддів з зазначених посад.

Ключові слова: адміністративна посада, голова суду, строк повноважень, звільнення.

У регулюванні правового статусу суддів, що займають адміністративні посади, накопичено низку нерозв'язаних проблем. Так дискусійним є питання щодо закінчення строків повноваження суддів на адміністративних посадах та звільнення їх з зазначених посад.

Питання статусу суддів, що займають адміністративні посади в суді у своїх дослідженнях розглядали такі вчені як: В. Д. Бринцев, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, С. Ю. Обрусна, Д. М. Притика, В. В. Сердюк, А. А. Стрижак, О. В. Федькович, С. Г. Штогун. Разом з тим, питанням, присвяченим процедурі звільнення суддів з адміністративних посад, не приділяється належної уваги з боку науковців.

Звільнення судді з адміністративної посади регулюється ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року, яка має назву «Порядок призначення суддів на адміністративні посади». У тексті цієї статті окрім призначення суддів на адміністративні посади також йдеться й про їх звільнення, що не зовсім відповідає назві статті. Крім того, порядок звільнення судді з адміністративної посади регламентується ст. 32-1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року, в якій зазначено, що Вища рада юстиції звільняє з посад голову суду, заступника голови суду в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Питання щодо звільнення з посад голови суду, заступника голови суду розглядається за поданням ради відповідних спеціалізованих судів на засіданні Вищої ради юстиції, на яке запрошується голова суду, заступник голови суду, якого пропонується звільнити з посади. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин голова суду, заступник голови суду, можуть надати письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи. Їх письмові пояснення оголошуються на засіданні Вищої ради юстиції в обов'язковому порядку. Повторне нез'явлення цих осіб є підставою для розгляду справи за їх відсутності. Рішення про звільнення з посади голови суду, заступника голови

суду вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини членів Вищої ради юстиції від її конституційного складу [8].

Слід підкреслити, що законодавець не передбачив окремих підстав звільнення судді з адміністративної посади окрім позбавлення його суддівських повноважень, а також закінчення строку, на який суддю було призначено (обрано) на адміністративну посаду в суді. В той же час неможна говорити про вичерпність цих підстав, оскільки існують й інші причини звільнення судді з адміністративної посади.

На сьогодні відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники, голова Верховного Суду України, його заступники призначаються на посади строком на п'ять років із числа суддів цього суду. При чому суддя не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки підряд. У науковій літературі зустрічаються не однозначні думки стосовно цього питання, так В. О. Глушков пропонує, щоб посади голів судів заміщувалися по черзі суддями відповідного суду або старшим за стажем роботи суддею, а строк повноваження голови суду при цьому пропонує скоротити до 2-3 років без права повторного призначення [1, с. 56]. На нашу думку, не можна погодитися з такими радикальними заходами щодо врегулювання правового статусу судді, що займає адміністративну посаду, оскільки основним призначенням голови суду є організаційне керівництво діяльністю суду, а для ефективного здійснення такого завдання необхідно не тільки досконало знати об'єкт керівництва, а й володіти певними лідерськими якостями та мати бажання здійснювати свою діяльність. Так, слід погодитися з Л. М. Москвич, яка слушно зазначила, що враховуючи передбачене законодавством обмеження щодо строків повноважень голови суду, законодавець не достатньо чітко розуміє управлінську функцію голови суду, адже остання передбачає необхідність наявності у її виконавця певних адміністративних здібностей, а ними не обов'язково буде наділений інший суддя, якого оберуть на цю посаду. На думку вченого, управлінська діяльність передбачає наявність у голови суду певних професійних знань, адміністративного досвіду, умінь та здібностей особистості, що є передумовою її успішності та ефективності функціонування суду в цілому [6, с. 118]. Слід також додати, що голова суду для ефективного здійснення своїх адміністративних повноважень повинен бути лідером в організації, а лідерські якості властиві не кожній особі. В той же час суд є органом, в якому процедура призначення керівника відбувається із зовні, а у такому випадку лідерство йому доводиться завойовувати. Тобто недостатньо лише зайняти керівну посаду, слід стати лідером та успішно виконувати його функції – встановлювати цілі, до досягнення яких повинна прагнути організація, та управляти цим процесом. Найефективніше управління базується на особистому прикладі, умінні надихнути, повазі й вмінні швидко приймати рішення.

У теорії управління лідерство розглядається як одна з основних управлінських технологій. У його основі лежить здатність чинити вплив на окремих членів організації або груп для реалізації управління [2, с.130]. Слово «лідер» походить від англійського «lead» («вести»). Тобто лідер – той, що веде за собою, йде попереду. Лідер – член організації, що володіє високим особистим статусом, що робить сильний вплив на думку і поведінку оточуючих його людей, членів організації виконуючих комплекс функцій. Лідерство – найважливіший компонент ефективного керівництва [5, с.113].

Як і більшість навичок, лідерство вимагає часу, тренування та роботи над помилками. Тому штучно обмежувати час виконання повноважень, а також забороняти обіймати адміністративні посади більше двох строків підряд не є логічним. Оскільки, накладаючи заборону обіймати адміністративну посаду, створюється ситуація коли суд штучно позбавляється цінного кадра, на підготовку якого пішло багато часу. Тобто особа, яка, перебуваючи на адміністративній посаді, отримала безцінний досвід, щодо організаційного керівництва судом, здобула авторитет в очах співробітників, стала лідером організації та на високому рівні ефективно здійснює свої повноваження, змушена звільнити свою посаду. Причому не виключено, що цю посаду займе й менш досвідчений в управлінській сфері суддя.

У ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказується, що суддя не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки підряд, тобто законодавець зазначає, що забороняється обіймати певну адміністративну посаду відповідного суду, де вже працював суддя. Таким чином, суддя, у якого закінчилися обидва п'ятирічних терміни перебування на адміністративній посаді може реалізовувати свої адміністративні здібності та застосовувати надбані вміння в іншому суді, або на іншій посаді. Однак слід розуміти, що при переході до іншого суду суддя може бути змушений змінити місце проживання, а це може вплинути як на фізичний, так і на психологічний стан судді, що в свою чергу, безумовно, вплине на його лідерські здібності. Також слід зазначити, що при заміщенні суддею іншої адміністративної посади того ж суду, де він працював, може призвести до психологічних протиріч зі своїми колегами.

Звісно неможна виключати ситуацію, коли голова суду чи його заступник не зуміли «очолити» судову установу, тобто не стали лідерами своєї організації, або діяльність яких не задовольняє вимогам, які висуває перед судом законодавець та суспільство. Така ситуація може мати місце за різних умов. Так голова суду чи його заступник не виконують покладені на них повноваження в зв'язку з легковажним ставленням до займаної посади, безвідповідальністю або з інших причин, пов'язаних з відсутністю бажання ефективно здійснювати свої повноваження. З іншого боку можливі ситуації, коли судді, які зайняли адміністративні посади, хоча і мають бажання очолити суд, та ефективно здійснювати адміністративну діяльність у ньому, однак вони позбавлені необхідних керівних здібностей. За таких

обставин залишення такого судді на адміністративній посаді призведе до зниження ефективності роботи суду, або не спричинить позитивної динаміки у його роботі, що за сучасних, нестримних змін в суспільстві буде виглядати кроком назад. Однак постає питання, щодо того хто повинен ініціювати звільнення судді з адміністративної посади. Оскільки звільнити суддю з адміністративної посади може лише відповідний суб'єкт, що призначив його на цю посаду, то виникають певні труднощі. Так Вища рада юстиції, яка звільняє суддів з адміністративних посад за діючим законодавством, не може в повному обсязі володіти ситуацією, наявною в судах. Навіть відповідні ради суддів, за поданням яких здійснюється звільнення суддів з адміністративних посад, не в змозі в повній мірі та об'єктивно, а головне своєчасно визначити, чи справляється голова суду з покладеними на нього обов'язками чи ні. Тому, вважаємо за доцільне уповноважити збори суддів відповідних судів на ініціювання процедури звільнення суддів з адміністративних посад. Це надасть можливість більш оперативно вирішувати проблемні ситуації, які складаються в суді, а також сприятиме об'єктивному вирішенню питання щодо оцінки діяльності суддів на адміністративних посадах.

Також слід звернути увагу на порядок дострокового звільнення з посади Голови Верховного Суду України. Відповідно до ст. 43 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повноваження Голови Верховного Суду України припиняються достроково внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду України. Тобто законодавець закріпив за суддями, які працюють у Верховному Суді, можливість звільнити Голову Верховного Суду України. В той же час у суддів інших судів такого повноваження немає, що, на нашу думку, є порушенням принципу єдності судової системи, який полягає не тільки у наявності єдиного керівництва судової системи, а й передбачає закріплення й дотримання єдиних принципів побудови й функціонування судових органів країни, єдиний статус суддів, рівні умови фінансування й матеріально-технічного забезпечення судів, рівне представництво в органах суддівського самоврядування судів всіх видів, виконання всіх судових рішень незалежно від того, який суд його виніс та ін. [7, с. 285]. Таким чином, наділення суддів повноваженнями щодо ініціювання процедури звільнення суддів з адміністративних посад не тільки вдосконалить організацію роботи суду, а й в деякій мірі забезпечить виконання принципу єдності судової системи.

Слід зазначити, що схожа процедура вже діяла в Україні. Так 12 жовтня 2001 року Рада суддів України затвердила Положення «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади голови, першого заступника, заступників голови і голів судових палат апеляційного суду», в якому питання щодо строку перебування суддів апеляційних судів на адміністративних посадах було не визначено. Так згідно з п. 6.1 цього положення підставами припинення повноважень на відповідних посадах суду є звільнення, відставка, переведення на посаду судді до іншого суду. Серед підстав припинення повноважень суддів на адміністративних посадах суду, немає

такої, як закінчення строку перебування голови суду, його заступника або голови судової палати на посаді. Також у вказаному положенні передбачається механізм припинення повноважень відповідних суддів за ініціативою працівників суду. Так, за поданням двох третин складу працюючих суддів відповідного суду Рада суддів України могла розглядати і вирішувати питання про припинення повноважень голови, першого заступника, заступників голови і голів судових палат (п. 6.2).

Однак не можна стверджувати, що перебування судді на адміністративній посаді протягом встановленого строку має лише негативні сторони, так на думку російського вченого Д. М. Лукоянова, безумовним плюсом строковості перебування на адміністративній посаді буде те, що відсутність повної впевненості в повторному призначенні на посаду голови суду буде певним важелем, що підштовхує голову суду до активної, відповідальної роботи, до вдосконалення організації діяльності суду для того, щоб після закінчення терміну повноважень бути новопризначеним на займану посаду [3, с. 138-139]. Але слід звернути увагу, що головним «важелем», який би підштовхував суддів на адміністративних посадах до активного і відповідального здійснення своїх повноважень, повинно бути внутрішнє бажання голови суду чи його заступника підвищити ефективність роботи суду та поліпшення здійснення правосуддя, а не бажання лише зайняти керівну посаду. Також вважаємо, що позитивною стороною закріплення строку перебування на адміністративній посаді є те, що після його закінчення та виявлення суддями, що займають адміністративні посади, бажання й надалі займати ці посади, їх діяльність буде оцінена не лише працівниками установи, яку вони очолюють, а й ззовні, тобто органом, який здійснює призначення на адміністративні посади.

Таким чином, обґрунтованою норму, що закріплює строк перебування суддів на адміністративних посадах, є 5 років, однак в той же час, вбачається недоцільним та необґрунтованим обмеження можливості призначення на адміністративну посаду суддю шляхом заборони йому обіймати вказану посаду більше двох строків підряд. Виконання особою повноважень голови суду чи його заступника в одному і тому ж суді більше двох строків підряд не тягне жодних перешкод та ніяких негативних наслідків для призначення зазначеного судді на цю посаду повторно за умови, що він відповідає встановленим вимогам, що пред'являються до кандидатів на адміністративні посади.

Наступною умовою звільнення судді з адміністративної посади є його звільнення з посади судді. Це також є логічною умовою, оскільки як вже зазначалось, посаду голови суду чи його заступника може обіймати лише суддя відповідного суду, і звільнення особи з посади судді позбавляє його необхідної умови володіння правовим статусом судді, що займає адміністративну посаду. Конституція України в ст. 126 передбачає, що суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі: 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено; 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років; 3) неможливості виконувати свої повноваження за

станом здоров'я; 4) порушення суддею вимог щодо несумісності; 5) порушення суддею присяги; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; 7) припинення його громадянства; 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 10) повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Усі ці підстави, а також процедура припинення повноважень судді, розглядалися вченими при дослідженні правового статусу судді [9], тому немає потреби детально зупинятися на вивчені цих проблем.

Звільнення з посади судді, а також закінчення строку, на який суддю призначено (обрано) на адміністративну посаду в суді, є єдиними підставами звільнення судді з адміністративної посади передбаченими у Законі України «Про судоустрій і статус суддів». В той же час на сьогодні можна виокремити й інші підстави для звільнення суддів з адміністративних посад. Такими підставами є:

1) подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням; 2) переведення на роботу на посаду судді до іншого суду.

Законодавець не передбачив таку підставу звільнення з адміністративної посади як звільнення з посади голови суду чи з посади заступника голови суду за власним бажанням. Однак не можна позбавити суддю права на звільнення з посади голови суду чи з посади заступника голови суду, оскільки слід пам'ятати, що зайняття адміністративної посади відбувається за бажанням судді, який самостійно подає заяву до ради суддів відповідних судів про призначення на адміністративну посаду, а звільнення з зазначеної посади є правом особи, загальні підстави якого передбачені ст. 38 Кодексу законів про працю України.

Також слід зазначити, що відповідно до ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» адміністративні посади мають право займати особи, які є судьями відповідного суду, а отже переведення голови суду чи його заступника на посаду судді до іншого суду автоматично позбавляє можливості обіймати адміністративну посаду цього суду.

Зазначені підстави є логічними за своєю природою, однак відповідно до ст. 4 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судоустрій і статус суддів в Україні визначаються Конституцією України, та вказаним законом та іншими законами України. А отже вказані підстави повинні бути обов'язково закріплені на законодавчому рівні.

Досліджуючи питання звільнення суддів з адміністративних посад, вважаємо за необхідне звернути увагу на ситуацію коли суддя, який очолював суд, склав свої повноваження, а нового голову суду ще не призначено. На цю проблему звертали увагу такі російські вчені як Д. М. Лукоянов та А. А. Лукоянова. Пов'язано це з тим, що процедура призначення голів судів є тривалою. Така ситуація призводить до «безвладдя» в суді, що неприпустимо в демократичній державі [4, с. 33]. Однак в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що у разі відсутності голови місцевого суду виконання його

обов'язків здійснюється відповідно до встановленого ним розподілу обов'язків щодо організації діяльності суду (ст. 24), а у разі відсутності голови апеляційного суду чи голови вищого спеціалізованого суду їх адміністративні повноваження здійснює один із заступників відповідного голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді (ст. 29, ст. 34). А у відсутності Голови Верховного Суду України його адміністративні повноваження здійснює Перший заступник Голови Верховного Суду України, а за відсутності Першого заступника Голови Верховного Суду України – один із заступників Голови Верховного Суду України за його визначенням (ст. 41). Таким чином, законодавець уникає ситуації «безвладдя» в суді.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що суддя, який займає адміністративну посаду в суді та належним чином виконує свої обов'язки, що підтверджується ефективною роботою суду, є цінною службовою особою судової влади. Відсторонення його від виконання своїх адміністративних повноважень повинно бути обґрунтованим, а процедура звільнення та підстави, з яких можна звільнити суддю з адміністративної посади, повинні бути закріплені на законодавчому рівні.

Література:

1. Глушков В. О. Визначення концептуальних підходів щодо судової реформи в Україні / В. О. Глушков, Л. В. Боргницька // Наука – 2010 : проблеми та перспективи розвитку : тези виступів та доп. учасників всеукр. наук.-практ. конф., 22-23 квіт. 2010р.: в 2 т. – Черкаси : СУЕМ, 2010. – Т. 2. – С. 56-58;
2. Литвак Б. Г. Наука управления: теория и практика / Б. Г. Литвак. – М. : Изд. дом «Дело» РАНХХГС, 2012. – 424 с.;
3. Лукоянов Д. Н. Правовой статус председателя районного суда как организатора эффективного правосудия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Д. Н. Лукоянов. – М., 2011. – 227 с.;
4. Лукоянов Д. Н. Проблема «безвластия» в районном суде / Д. Н. Лукоянов, А. А. Лукоянова // Администратор суда. – 2008. – № 1. – С. 32–34;
5. Молдабаев С. Формирование лидерства в правоохранительных органах как фактор накопления человеческого капитала / С. Молдабаев // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 3. – С. 112-116;
6. Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / Л. М. Москвич. – Х., 2011. – 485 с.;
7. Назаров І. В. Питання забезпечення єдності судової системи України [Електронний ресурс] / І. В. Назаров // Теорія і практика правознавства : електр. наук. фахове вид. Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2012. – Вип. 1 (2). – С. 281-291;

8. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15.01.1998 р. № 22/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 25. – Ст. 146;
9. Статус суддів : навч. посіб. / за заг. ред.: І. Є. Марочкін, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 120 с.

Дудченко А. Ю. Вопросы об увольнении судей с административных должностей. – Статья

В статье исследуются проблемы связанные с окончанием срока пребывания судей на административных должностях. Рассматриваются основания и порядок освобождения судей с указанных должностей.

Ключевые слова: административная должность, председатель суда, срок полномочий, увольнение.

Dudchenko A. U. Issues of the dismissal judges from administrative positions. – Article.

The problems associated with the termination of judicial tenure at administrative positions are examined in the article. The grounds and procedure of removal judges from these posts are considered.

Key words: administrative position, the Chief Justice, term of office, dismissal.

УДК 342.61

Д.В. Журавльов,
*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора Департаменту нотаріату,
фінансового моніторингу юридичних послуг Департаменту нотаріату,
банкротства та функціонування центрального засвідчувального органу*

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

В статті сформульовано поняття, досліджено специфіку і сутність принципів організації та діяльності центральних органів виконавчої влади.

Ключові слова: принципи, організація, діяльність, органи виконавчої влади.

Центральні органи виконавчої влади відіграють важливу роль у забезпеченні функціонування нашої держави. Будучи суб'єктами адміністративного права, носіями державно-владних повноважень, вони являють собою невід'ємну частину єдиної системи виконавчої влади, суть якої полягає в практичній реалізації завдань і функцій, пов'язаних з організацією державного управління. При цьому, діючи відповідно до свого призначення, володіючи оперативною самостійністю, межі якої встановлюються відповідно до закріпленої за ними компетенції, вони здійснюють повсякденну дія-